

העסק כנראה אבוד

"טוב היה להיות צעיר וטוב היה לאהוב את הארץ, אהבה פיזית ממש, עד כדי כאב ולא העלית בדעתך שיבואו ימים ואהבה זו תיעשה פרובלמטית כל־כך, שכל־כך הרבה מעשים מגונים ונוראים ייעשו בשם המולדת, עד כדי תמיהה אם זו ארצך עוד, ואם כה רבים מתושביה הם באמת בני עמך". על בועז עברון, לזכרו

הציבורי ולקובעי המדיניות? השגריר ההודי בפאריס אמר לאורי אבנרי בסוף שנות החמישים, "יהיו דרושים לכם לפחות חמישים שנה לכבוש את השלטון במדינה", והסביר זאת בכך שצריך לקום דור עברי חדש ומורים שיהיו חניכים שלהם וכדומה. את זאת הבין בן גוריון. בעת כהונתו בוטל "זרם העובדים" אך נותרו הזרמים הממלכתי־דתי והחרדי. את השפעתם של הזרמים הדתי והחרדי על קביעת המדיניות הפוליטית אנחנו חווים היום בצורת ההכשרה הדתית של הדרג הצבאי הבכיר מיוצאי המכינות הצבאיות.

מה היתה תחזיתו של עברון לישראל? "הרעת נתי־נת שתייפה כמרוצת השנים לעוד אחת מערות המיעוט האתניות דתיות שבאזור, כגון הדרוזים או המארונים. כיבושה יילקחו ממנה אחד אחד, והיא תידחק אט אט אחורה, או אולי אל רצועת החוף שממנה החל היישוב העברי בהתפשטותו" ("החשבון הלאומי", דביר, 1988). ומה בדבר האומה העברית החדשה שאינה חלק מהאומה היהודית שנוצרה בארץ? תיזה זו עמדה במבחן משפטי במשפטו של האת דניאל (פסק הדין ניתן ב־1962). עברון הגיב על פסק הדין תחת שם העט יואל עירון ("את־גד", גיליון 46, 13.12.1962), וכך כתב, "על אף הכרזות השופטים כי אין ישראל מדינה תיאוקרטית, הרי הגדרת המדינה כמדינה יהודית והקביעה כי יהודי הוא אדם המ־שתייך לרת, נותנת סמכות חוקתית עליונה בידי המוס־דת הדתיים הרשמיים... הקביעה כי היהודים בעולם הם דת, מעוררת את השאלה – מי הם אזרחי המדינה שאינם רואים עצמם כדתיים, אינם רואים עצמם קשורים קשרי דת או לאום עם היהודים שבארצות אחרות, אזרחים הדר־כרים עברית, הממלאים את כל החובות שהמדינה מטילה עליהם – יהודים אינם, ומכאן שהם מהווים קבוצה לאומית נפרדת בעלי הכרה לאומית עצמאית. כשם שיש לאנגלים או לצרפתים הכרה לאומית עצמאית, יש להגדיר אנשים אלו כישראלים".

בית המשפט פסק אחרת, והסוגיה הגיעה שוב לפת־חו ב־2008, כאשר עמותת "אני ישראלי" עתרה להכיר בעותרים ככני הלאום הישראלי. עברון לא נמנה על

העותרים אף שכמה מהם נמנו על מכריו (אורי אבנרי, שולמית אלוני, שאף כתבה את ההקדמה לספרו "אתונה וארץ עוץ", עוזי אורנן, יהושע סובול ואחרים). לא כאן המקום לצטט מפסק הדין (37 עמודים). אצטט רק מדב־י הנשיא אגרנט: "אין מקום לטענת המערער – אף לא לכאורה – שחל בישראל פירוד מהעם היהודי ונוצרה אומה ישראלית נפרדת".

על כך אפשר רק לצטט את שאלתו של דודון רוזנ־בלום, "בצרפת יש צרפתים, באנגליה יש אנגלים, באמ־ריקה יש אמריקנים, בברוקלין ובמיאמי ביץ' יש יהודים – אבל מי יהיה ישראלי בישראל?" (תדשות, 1998.29.4). לבועז עברון לא היו אשליות, לא לגבי האומה העברית הישראלית שנמצאת במאבק על עצם חייה מול ציונות שאינה עוד תנועת שחרור לאומית־חילונית שהושתתה על חזונו של הרצל, וכתוצאה מכך גם לגבי השלום עם שכנינו. ביטוי לכך נתן בטור "בקיץ ההוא" שהזכר בת־חילת המאמר: "טוב היה להיות צעיר וטוב היה לאהוב את הארץ, אהבה פיזית ממש, עד כדי כאב ולא העלית בדעתך שיבואו ימים ואהבה זו תיעשה פרובלמטית כל כך, שכל כך הרבה מעשים מגונים ונוראים ייעשו בשם המולדת, עד כדי תמיהה אם זו ארצך עוד, ואם כה רבים מתושביה הם באמת בני עמך".

השנים חלפו וחזונו רק נעשה קודר יותר. במהדורה חד־פעמית של המוסף הסאטירי "ציפור הנפש" (שפור־סם ב"העיר", 6.12.2001), תחת הכותרת "העסק כנראה אבוד", כתב, "עמים לומדים מהניסיון רק בקושי רב. הם מתחילים לתפוס שמשהו אינו בסדר רק לאחר שמייסרים אותם כייסר חמורים בשוטים ובמקלות ובעקרבים, וגם אז, כשהם גועים מכאב ומפחד, אין הם מבינים מה רע עשו והייתכן שהצרק אינו איתם?... כאשר לטמטום קולקטיבי, כולנו באותה סירה. גם אנו וגם הפלסטינים מדרדרים בט־מטומו וחמסנותנו ומשטמתנו ההרדית לתוך אותה תהום, הולכים כעיוורים אחרי מנהיגים עיוורים.

אלה אינם דברי אוהרה. העסק כנראה אבוד".
עד מותו ב־2018, למיטב ידיעתי, לא חזר בו מנ־בואתו הקודרת.

המשפט בקהיד, שם נשפטו לאחר ההתנקשות בלורד מוין והועלו לגדרום בינואר 1945). אליהו השני הוא דוד שלי, אליהו חכים.

"אין זה, אגב, מקרה שאליהו חכים ואליהו בית צורי, חברי הלח"י שהתנקשו על ארמת מצרים בחייו של שר המושבות הבריטי הלורד מוין, נהפכו לגיבורי הנוער המצרי הלאומי; צעירים רבים במצרים שאבו עידוד והשראה מן המעשה הזה" (עוז וייצמן, "הקרב על הש־לוס", ידיעות אחרונות, 1981). מנחם כפליוק, שליח "דבר" לקהיר, כתב, "חלק מההמון היהודי מביט על שני הנאשמים כעל גיבורים לאומיים לא פחות... משמביט עליהם ההמון המצרי" (מתוך "גבורה והדרה", אמיר גולרשטיין, יד בן צבי, 2011). ג'דלד פרנק, עיתונאי אמריקני שסיקר את המשפט לעיתונו, רשם, "בחוצות קהיר נתרחש דבר בל יאומן. סטודנטים מצריים צעדו בהפגנות וקראו: 'שחררו את הורגיו של מוין'" (פרנק, מתוך ספרו "המעש", רשפים, 1963).

אם כן, תודעה שראשיתה מהכנענים, המשכה בלח"י והתגבשותה במנשר העברי של "הפעולה השמית", היתה במבט לאחור האלטרנטיבה היחידה למדיניות בן גוריון. במקום ניסיון פתטי ומנוגד להיסטוריה להחזיר למרחב את המעצמות הקולוניאליות במבצע סיני, יצי־רת גוש מרחבי נגד המעצמות.

אין פלא ש"הפעולה השמית" קמה לאחר מבצע קדש. כך מתאר זאת עברון, "למחרת התחלת מבצע סיני, תוך כדי תגלחת, כאילו בא אלי פתאום חזון שבו ראיתי מראש את כל ההתפתחות שתבוא אחרי כן. המחשבה הזאת פעלה במהירות הברק, ועמרתי ממש המום כמה רגעיים. ברגע שראיתי את התוקפנות המשולשת, אנגליה, צרפת ויש־דאל, ידעתי שתקום התעוררות לאומית במצרים. המצרים יהרפו את המתקפים, ושותפותנו עם קנוניה אימפ־ריאליסטית כזו אינה יכולה שלא להתנקם בנו". שותפות זו שלחה מסר מנוגד לדבריו של אליהו בית צורי ב־1944, ואם דבריו התקבלו בהפגנות אהרה במצרים, לא קשה היה לנחש שהמתקפה תתנקם בנו, כדברי עברון.

מרוע לא חדרו רעיונות "הפעולה השמית" למרחב

קינן העביר לו את "המעש", עלון הקיר של הלח"י. "אין אנו ציונים", היתה כותרת המאמד שהעביר בו "צמר־מורת של הנאה והסכמה". "היתה בו הכרזה: אנו רוחים את הצהרת בלפור שכן ממתי ניתנה לבריטניה הגרולה הזכות להעניק למישהו נכסים שאינם שלה? והרי אנו ארוני ובני הארץ... ואין הכדיטים אלא כובשים זרים כאן".

ב־1951 הוא נפגש לראשונה עם יונתן דטוש, אבי תנועת "העברים הצעירים", ופה, עם כל הערכתו לכיש־רונו ואופיו של רטוש שהיה כבר משורר ירוע ומבוגר ממנו ב־20 שנה לערך, לא היסס בועז בן ה־24 לחלוק עליו. כדבריו, "לגבי המיתוס העברי הקדום – שלילה גמורה; וכן לגבי כפיית התרבות העברית על המוני בני האזור ולגבי הניתוק המחלט מהעם היהודי".

למרות הסכמה דאשונית סירב רטוש לפרסם מאמר של עברון הכולל את ההסתייגויות שלו, וכך באה לסיומה חברותו הקצרה כמה שנקרא "מרכז העברים הצעירים" או "הכנענים". ב־1956 יסד כאמור, יחד עם אודי אבנרי ונתן יליד־מוד, את קבוצת "הפעולה השמית", שדגלה בהשת־לבות מדינית של ישראל עם שכנותיה הערביות. שנים אחר־כך, ב־1964, מאמר שפירסם רטוש בדבר ההברלים בין הפעולה השמית והכנענים גרם לפולמוס שהתפתח ברז־שבועון "אתגר" בין רטוש ועברון, שבסופו טען עברון ש"הכנענים צדקו בכל חוץ משתי טעויות שטעו: אי־הכרה בקיום העם היהודי ואי־הכרה בקיום העם הערבי".

גישתו הבסיסית של רטוש חילחלה ללח"י, ועל כך כתב עברון, "זה היה מסעיר ומפחיד. גישה זו פנתה לר־ברים לא מודעים עד כה בתודעתנו הלאומית המתהווה".

וכך אמר אליהו בית צורי, מי שהיה מקורב לקבוצת "אלף", או כפי שנקראה בשמה המלא "הוועד לגיבוש הנוער הע־ברי", זאת בעקבות בן־כיתתו וחברו הקרוב ביותר עוזי אורנן, אחיו הצעיר של רטוש: "טעות היא לחשוב שא־נו מייצגים את הציונות. אנו, בני ארץ ישראל העברית, החלטנו לרכוש את עצמאות ארצנו מידי השלטון השורר בתוכה. השאלה הארץ ישראלית היא פשוט קונפליקט בין בני הארץ העברים שהם בעלי הארץ לבין ממשלה זרה לחלוטין" (הדברים נאמרו במשפטם של שני אליהו בבית

שמעון חכים

העיתונאי בועז עברון (1927–2018), מהחרי־פים באינטלקטואלים שהתהלכו כאן בארץ, מת לפני ארבע שנים והשאיר אחריו שלוש ספרי הגות פוליטית ומאות רבות של טורי אקטואליה שפירסם תחילה ב"הארץ" ואחר־כך ב"ידיעות אחרונות". הוא היה גם איש מעשה, שהקים יחד עם אורי אבנרי ונתן יליד־מוד את תנועת "הפעו־לה השמית" אחרי מבצע קדש. חברו הקרוב וכמי שבקי בכתביו שמתי לב שתכופות מה שלא כתב בטוריו העי־תונאיים הכניס לספריו, כגון טור נוסטלגי אחד הזכור לי, חריג בסגנונו, ושמו "בקיץ ההוא" ("ידיעות אחרו־נות", 1985), שבו תיאר את לילות השמירה בתל עמל, ניר דוד של היום. על מה דיברו באותם לילות לא כתב בטורו שם, אלא בפרק "אוטוביוגרפיה פוליטית" בספרו "אתונה וארץ עוץ" (נהר, 2010).

בניזוג לשמירה כונה "בושקו" והיה אחד האדיאולוגים של "השומר הצעיר". "גישתי", כתב בועז, "היתה לאומנית דימנית מאוד. מרוע אתה חושב שהערבים הם פודעים ורר־צחים? שאל בושקו, חשבת פעם איך הם מרגישים כש־מודיעים להם שארצם נועדה להיות 'בית לאומי' יהודי? וחשבת פעם מרוע האנגלים נתנו לנו את הצהרת בלפור? הם עשו זאת בגלל החישובים האימפריאליים שלהם, ענייני מוסר הם משניים לגמרי".

באותו זמן נחשף בועז לראשונה לכתבי לנין. "הת־חלתי לתפוס שאנו איננו אלא חלק ממאבק השחרור של העמים המשועבדים נגד האימפריאליזם", כתב, "כלומר, הלאומיות הפכה אותי למרכסיסט".

ב־1946 הכיר עברון את עמוס קינן, שאתו מצא "הבנה משותפת וקרבת דעות מדהימה". קינן סיפר לו על יונתן רטוש ועל ספרו "חופה שחורה", שהיה, לר־בריו, "מהפכה בשירה העברית". הוא הוסיף וסיפר על תפישתו הפוליטית בדבר האומה החדשה שקמה בארץ שאינה חלק מהעם היהודי.